

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra nederlandistiky

Studijní rok 2023/2024

De rol van Nederland in het proces van Europese integratie

Úloha Nizozemska v procesu evropské integrace

Bakalářská práce

Praktická nizozemská filologie

Laura Nováková

Vedoucí práce: **Drs. Bas Hamers**

Olomouc 2024

Verklaring

Ik verklaar dat ik mijn bachelorscriptie zelfstandig geschreven heb en alle vakliteratuur en bronnen die ik gebruikt heb in de literatuurlijst heb vermeld.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne 5. května 2024

Laura Nováková

Dankbetuiging

Op deze plaats wil ik de begeleider van mij scriptie, Drs. Bas Hamers, bedanken voor zijn waardevolle adviezen en opmerkingen bij het schrijven van deze scriptie.

INHOUD

INLEIDING	6
HOOFDSTUK 1 – EUROPESE INTEGRATIE GESCHIEDENIS	8
1.1 EERSTE INSPANNINGEN	8
1.2 GEMEENSCHAPPEN.....	9
HOOFDSTUK 2 – CONCEPTEN EN FASEN	12
2.1 FEDERALISME	12
2.2 FUNCTIONALISME	12
2.3 NEOFUNCTIONALISME.....	13
HOOFDSTUK 3 – HISTORISCH OVERZICHT VAN DE DEELNAME VAN NEDERLAND AAN DE EUROPESE INTEGRATIE	14
3.1 NEDERLANDSE BETROKKENHEID BIJ EUROPESE INTEGRATIE NA DE TWEDE WERELDOORLOG	14
3.2. DE BRIEF.....	17
3.3 BEYEN, EDG EN ADENAUERS WESTBINDUNG	19
3.4. DE VERDRAGEN VAN ROME	21
HOOFDSTUK 4 – NEDERLAND EN DE EUROPESE VRIJHANDELSASSOCIATIE (FTA)	22
4.1 DE BRETTON WOODS SYSTEEM	23
4.2 NEDERLANDSE INITIATIEVEN IN DE EUROPESE MONETAIRE UNIE	24
4.3 HET DUISENBERG PLAN EN NEDERLANDS LEIDERSCHAP IN EUROPESE MONETAIRE INTEGRATIE.....	26
4.4 NEDERLANDS PERSPECTIEF	27
4.5 NA DE KOUDE OORLOG.....	30
HOOFDSTUK 5 – FACTOREN DIE DE ROL VAN NEDERLAND IN DE EU BEPAALD HEBBEN.....	32
5.1. HISTORISCHE EN GEOGRAFISCHE ACHTERGROND	32
5.2. DE NEDERLANDSE EU-STRATEGIE	33
5.3. LANDBOUWBELEID	34
CONCLUSIE	37

BIBLIOGRAFIE.....	38
ANOTACE.....	40

Inleiding

De oprichting van de Europese Unie in 1992 was een lange geschiedenis die veel verschillende landen met elkaar verbond. Ze brachten hun ideeën en geschiedenis mee en dat hielp om de EU te maken tot wat ze nu is. Een van die landen is Nederland. Als oprichtend lid van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) in 1951 en de Europese Economische Gemeenschap (EEG) in 1957, heeft Nederland een integraal deel uitgemaakt van de oprichtingsfasen van de EU. Van de eerste naoorlogse wederopbouwinspanningen tot het spelen van een grote rol in het vormgeven van instellingen en beleid, was Nederland een belangrijke speler in het integratieproces. In deze scriptie onderzoek ik hoe Nederland betrokken is geweest bij de totstandkoming van de EU van de Tweede Wereldoorlog tot de oprichting van de Europese Unie in 1992. Hierbij bekijk ik hoe Nederland politiek en economisch heeft bijgedragen en wat de betekenis van dit alles was bij de totstandkoming van de EU. Nederland wilde, net als veel andere landen na de Tweede Wereldoorlog, vrede, welvaart, samenwerking en vooral voorkomen dat er ooit weer een oorlog zou uitbreken.

In het eerste hoofdstuk wordt uitgelegd hoe de Europese Unie door de jaren heen tot stand is gekomen. Hoe andere landen erbij betrokken waren en welke belangrijke mensen achter de ideeën zaten. Voor de EU waren er andere gemeenschappen die hielpen de basis te leggen voor de oprichting van de EU, en in de loop der jaren waren steeds meer landen geïnteresseerd om lid te worden. Meer landen realiseerden zich hoe voordelig een dergelijke unie kon zijn en er werden inspanningen gedaan om een interne markt, een monetaire unie en vrijhandel tot stand te brengen. De leiders werden met een aantal uitdagingen geconfronteerd.

Het tweede hoofdstuk gaat over hoe verschillende concepten en theorieën de totstandkoming van de Europese Unie beïnvloedden. Hoe politici dachten dat het proces zou moeten werken en of het succesvol was of alleen in theorie.

Het derde hoofdstuk richt zich op Nederland en de betrokkenheid van het land bij het hele proces. Het verlies van Nederlands-Indië en de behoefte aan economisch herstel dreven het land in de richting van samenwerking binnen Europa. Nederland sloot zich aan bij verschillende internationale overeenkomsten en organisaties, zoals de OESO en het Verdrag van Brussel. Er begon een verschuiving te komen naar een meer Europees georiënteerde

aanpak. In het begin van de jaren 1950 maakten de diplomatieke inspanningen om samen te werken duidelijk hoe moeilijk het was om Europa te verenigen. Landen waren het niet met elkaar eens en allianties tussen landen veranderden voortdurend, wat de zaken nog ingewikkelder maakte. De Verdragen van Rome in 1957 waren een belangrijke stap omdat ze de Europese Economische Gemeenschap (EEG) en EURATOM creëerden. Minister van Buitenlandse Zaken Luns en minister van Economische Zaken Zijlstra waren belangrijk om de Nederlandse regering en het parlement met deze verdragen te laten instemmen. Maar later werd het weer ingewikkeld toen de onderhandelingen over een Europese vrijhandelszone mislukten, waaruit bleek dat Europese integratie nog steeds lastig was.

Het vierde hoofdstuk laat zien hoe moeilijk het voor Nederland was om beslissingen te nemen die integratie bevorderden zonder zijn principes te verliezen. Het laat ook zien hoe moeilijk vrijhandelsoverhandelingen waren en hoe de relaties tussen landen veranderden door verschillende ideeën en beperkingen. Nederland was een groot voorstander van vrijhandel boven de Europese Economische Gemeenschap. Diplomaat Ernst Van der Beugel speelde een belangrijke rol in het bepleiten van de vrijhandelszone. Minister van Financiën Wim Duisenberg speelde een belangrijke rol in het bepleiten van de EMU en lanceerde het Duisenberg Plan in 1976. Nederland kwam naar voren als een leider in de Europese integratie, met de nadruk op vrijhandel en marktprincipes. Na de val van de Berlijnse Muur nam de samenwerking tussen Frankrijk en Duitsland toe, wat leidde tot discussies over de EMU en de Europese Politieke Unie. Nederland kreeg te maken met interne spanningen, maar bleef ondanks de uitdagingen de Europese integratie steunen.

In het vijfde hoofdstuk wordt gekeken naar de factoren die de positie van Nederland binnen de EU zo belangrijk hebben gemaakt. Het betreft vooral de strategie en het landbouwbeleid.

Nederland heeft sinds de jaren 1950 belangrijke veranderingen ondergaan in het landbouwbeleid, waarbij de nadruk lag op het verhogen van de productiviteit, het bevorderen van de export en het moderniseren van landbouwpraktijken. Het Nederlandse landbouwbeleid heeft zich aangepast aan internationale druk en binnenlandse uitdagingen. Het legt de nadruk op de integratie van het landbouwbeleid binnen het gemeenschappelijk landbouwbeleid van de EU.

Hoofdstuk 1 – Europese integratie geschiedenis

1.1 Eerste inspanningen

De vorming van de Europese Unie is een lang proces geweest dat veel voorgangers had. Al heel lang zijn er ideeën voor een unie die Europa bij elkaar zou brengen. In de vijftiende eeuw had de Tsjechische koning Jiří z Poděbrad een visie om de Europese koninkrijken samen te brengen in een unie. Saint-Simon, een Franse filosoof, kwam in 1814 heel dichtbij met zijn raamwerk van wat de Europese unie institutioneel gezien zou kunnen zijn, aangezien het doel van de Europese landen in die tijd was om op zichzelf gecentraliseerd en machtig te zijn. Deze ideeën kregen nooit veel aandacht (Cuyvers 2017: 25). Na de eerste wereldoorlog en het drastische verlies van levens werd een voorloper van de huidige Verenigde Naties opgericht - de Volkenbond, een resultaat van vredesonderhandelingen aan het einde van de Tweede Wereldoorlog, maar het slaagde er niet in de Tweede Wereldoorlog te voorkomen. In 1941, na het begin of de Tweede Wereldoorlog, kwamen Italiaanse politici Altiero Spinelli en Ernesto Rossi met het idee om de Europese landen samen te brengen om oorlogen te voorkomen (Cini 2019: 13). De Tweede Wereldoorlog met een nog verwoestender afloop dan de Eerste Wereldoorlog, maakte het belang van Europese integratie een topprioriteit, samen met het herstel van landen die zwaar getroffen en verwoest waren. De snelle expansie van het communisme na de oorlogen in de oostelijke landen baarde namelijk veel zorgen in het Westen.

Omdat de wederopbouw van landen erg kostbaar was, besloten de Verenigde Staten hulp te bieden met het Marshallplan voor financiële hulp aan Europese landen. De Sovjet-Unie en de satellietstaten van de Sovjet-Unie weigerden dit, dus ging de hulp alleen naar de westerse landen. België, Luxemburg en Nederland waren de eerste landen na de oorlog die een douane-unie vormden in 1945, ook Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk tekenden het verdrag van Duinkerken dat een alliantie moest vormen in het geval van een nieuwe oorlog (Cini 2019: 12-13). In 1949 werd de NAVO opgericht, die de Benelux, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten, Canada, Portugal, Italië, Noorwegen, Denemarken en IJsland omvatte.

De Raad van Europa, een onafhankelijke internationale organisatie, werd opgericht op 5 mei van hetzelfde jaar, met de focus op democratie en mensenrechten. Om de stabiliteit en het onvermogen van Duitsland om weer een bedreiging voor de wereld te worden te

waarborgen, stelde de Franse minister van Buitenlandse Zaken Robert Schuman een supranationale autoriteit van Franse en Duitse kolen- en staalbronnen voor. Dit idee werd uitgewerkt door Jean Monnet. Het idee was dat het zou helpen om de economie van beide landen te stimuleren en dat het een grote veiligheidsmaatregel zou zijn om een oorlog tussen Frankrijk en Duitsland te voorkomen. Dit alles heeft geleid tot de oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal in 1952 door "De Zes", Frankrijk, Duitsland, Italië, België, Luxemburg en Nederland (Cuyvers 2017: 22-30).

1.2 Gemeenschappen

In 1957 werden twee andere organisaties opgericht: De Europese Economische Gemeenschap (EEG) en het Europees Atoomagentschap (EGA of Euratom). De EEG was niet beperkt tot een specifieke sector, zoals de EGKS en de EGA, maar richtte zich op de gehele economie en droeg het meest bij aan de economische integratie in Europa (Cini 2019: 12).

In de jaren 1960 en 1970 werd de Europese Economische Gemeenschap (EEG) geconfronteerd met uitdagingen, vooral door het verzet van de Franse president De Gaulle. Dit leidde tot een periode van politieke stagnatie die bekend staat als de "lege stoel crisis". De crisis eindigde in 1966 met de akkoorden van Luxemburg. Deze akkoorden gaven elke lidstaat de mogelijkheid om een veto uit te spreken over voorstellen die volgens hen van invloed waren op hun cruciale nationale belangen. Dit veelvuldige gebruik van veto's belemmerde de besluitvorming en vertraagde het integratieproces. In deze periode speelde het Europees Hof van Justitie echter een cruciale rol in het levendig houden van de integratie door belangrijke uitspraken te doen over de EU-wetgeving. Deze uitspraken hielpen bij de interpretatie en toepassing van het primaire EU-recht en droegen bij aan de ontwikkeling van een systeem van rechten en plichten.

De opleving van de Europese integratie kwam met de Europese Akte van 1986 (SEA). Dit verdrag richtte zich op het creëren van een "interne markt" binnen de EU en had als doel deze in 1992 te voltooien. De SEA gaf de EU de bevoegdheid om beslissingen te nemen met een gekwalificeerde meerderheid van stemmen, waardoor de blokkade veroorzaakt door de Luxemburgakkoorden werd opgeheven. Over het algemeen gaf de SEA de EU nieuwe energie en versterkte het haar streven naar economische integratie.

Het Verdrag van Maastricht in 1992 betekende een belangrijke stap in de Europese integratie door de focus te verbreden tot meer dan alleen economische zaken. Het introduceerde het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid (GBVB) en Justitie en Binnenlandse Zaken (JBZ), waardoor de reikwijdte van de EU werd vergroot. De lidstaten waren echter huiverig om de controle over gevoelige gebieden zoals justitie en buitenlands beleid op te geven, wat leidde tot de creatie van een unieke 'tempel'-structuur met drie afzonderlijke pijlers. De eerste pijler, bekend als de Europese Gemeenschap (EG), bleef supranationaal, terwijl GBVB en JBZ intergouvernementele pijlers vormden. Samen ondersteunden deze pijlers de overkoepelende Europese Unie. Het verdrag introduceerde ook het EU-burgerschap en versterkte de rol van het Europees Parlement om de democratische legitimiteit van de EU te vergroten. Daarnaast werden plannen uiteengezet voor de Economische en Monetaire Unie (EMU) en de invoering van een eenheidsmunt, de euro, met een gedetailleerde routekaart voor de uitvoering (Cuyvers 2017: 25-32).

Naarmate meer landen toetraden tot de Europese Gemeenschappen, werden ze de belangrijkste manier waarop Europa samenwerkte. Omdat verschillende landen verschillende behoeften hadden, kostte het meer geld om alles soepel te laten verlopen. Sommigen maakten zich zorgen dat door zich te richten op meer landen, ze niet meer zo nauw zouden samenwerken als ze wilden. In de jaren '80 maakten ruzies over geld en landbouwregels, vooral met het VK en Margaret Thatcher, mensen minder hoopvol over samenwerken. Maar halverwege de jaren tachtig begonnen leiders als de Franse president Mitterrand, de Duitse bondskanselier Kohl en Commissievoorzitter Delors dingen te veranderen. Ook al waren er eerder problemen geweest, het idee van een Europese Unie begon nu reëler te voelen. Thatchers regering wilde de regels versoepelen en bedrijven meer laten doen, wat overeenkwam met wat de Commissie wilde voor een interne markt. Het project voor de interne markt, dat in 1984-1985 van start ging, was een grote stap in de Europese integratie. Het gaf de Gemeenschappen een nieuwe focus en drong aan op integratie op andere gebieden. Om het te laten werken, moesten ze een manier vinden om beslissingen te nemen zonder de dreiging van een veto. Ze hadden ook een plan nodig voor wanneer dingen zouden gebeuren. Duitsland stemde ermee in om financieel te helpen, dus landen als Griekenland, Ierland, Portugal en Spanje deden mee. Ook het Verenigd Koninkrijk deed mee. Ze brachten wijzigingen aan in de verdragen tijdens een conferentie met de lidstaten, waar sommigen meer integratie en meer macht voor het Europees Parlement wilden. Dit leidde tot de Europese Akte (SEA) van 1986. Die had als doel om in 1992 een volledige interne markt te creëren door barrières in private en publieke sectoren te verwijderen (Ugirashebuja e. a. 2017: 22–42). De wet gaf het Europees Parlement meer macht om wetten

te bespreken en een veto uit te spreken over nieuwe lidstaten. De wet breidde ook de gebieden uit die onder de stemming met gekwalificeerde meerderheid (QMV) vielen om het aannemen van wetten in de Raad van Ministers makkelijker te maken. Daarnaast werd de basis gelegd voor een gemeenschappelijk Europees beleid op het gebied van buitenlandse zaken, justitie en binnenlandse zaken. Sommige mensen zien de SEA als een stap in de richting van een diepere unie, terwijl anderen het zien als een drijfveer voor deregulering en een vrijere markt, vooral beïnvloed door de Britse premier Margaret Thatcher (Civitas 2005).

Na de val van de communistische regimes in Centraal- en Oost-Europa en het einde van de Koude Oorlog werd in december 1991 in Maastricht een verdrag gesloten over de Europese Unie. Dit verdrag had tot doel de Europese integratie uit te breiden, de EG-instellingen te reformeren en de Economische en Monetaire Unie (EMU) tot stand te brengen. Het voegde de Europese Gemeenschap (EG), de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) en de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie (EGA) samen in de nieuwe entiteit genaamd de Europese Unie. De EU, opgericht op 1 november 1993, omvatte zowel supranationale activiteiten als intergouvernementele samenwerking op het gebied van buitenlands en veiligheidsbeleid (GBVB) en justitie en binnenlandse zaken (JBZ) (Cini 2019: 20-21).

Hoofdstuk 2 – Concepten en fasen

2.1 Federalisme

Een van de drie meest bekende theorieën voor integratie is federalisme. Tegenwoordig staat het bekend als een theorie die gaat om de relaties tussen autonome eenheden binnen een staat (Follesdal 2022). Altiero Spinelli, een sleutelfiguur in het Europese federalisme, richtte de Europese Federalistische Beweging op en speelde een belangrijke rol bij het vormgeven van de Europese Unie. Federalisten stellen dat nationale staten verantwoordelijk waren voor de oorlogen in de Tweede Wereldoorlog en willen de politieke macht overdragen aan de burgers van Europa. De federale regering zorgt voor de belangrijke gebieden zoals defensie en buitenlandse zaken. De andere afzonderlijke delen van de federatie hebben hun eigen autonomie op gebieden als onderwijs en gezondheidszorg (Kratochvíl 2008: 18). Individuele kleinere regeringen van de federatie communiceren met de centrale federale regering. Een voorbeeld van zo'n federatie zijn de VS, Rusland en Duitsland. Federalisten streven naar integratie die leidt tot een rechtsstaat, hoewel sommigen deze aanpak bekritisieren vanwege het ontbreken van democratische principes. Hoewel het federalisme de EU heeft beïnvloed, is het niet de dominante kracht geweest in de integratie. (Dančák 2007: 25)

2.2 Functionalisme

Functionalisme is de voorloper van veel invloedrijke concepten die zelfs al voor de oprichting van Europese instellingen zijn gemaakt, gebaseerd op het werk van politicoloog en historicus David Mitrany en econoom John Maynard Keynes. De kern ervan is dat internationale conflicten of kwesties waarover niet door slechts één land kan worden beslist, kunnen worden voorkomen door internationale integratie, maar het moet wel een functionele focus hebben. Een voorbeeld van zo'n kwestie is de internationale luchtverkeersleiding. Het ideale resultaat is dat het integratieproces wordt geleid door experts die niet onder politieke invloed staan, integratie is in dit geval meer een technisch proces (Kühnhardt 2008: 445). Flexibiliteit is de sleutel in het functionalisme, focussen op het voorzien in menselijke behoeften is belangrijker dan het opzetten van een supranationale staat. De Verenigde Naties waren in het begin van hun

oprichting een goed voorbeeld van functionalisme, maar naarmate de agentschappen¹ groeiden werden de delegaties bevolkt door elites die een dubbele loyaliteit hadden aan hun eigen land en aan hun supranationale instellingen. (Puchala 2005: 571, 576).

2.3 Neofunctionalisme

Neofunctionalisme is een van de belangrijkste theorieën over Europese integratie. Het werd voor het eerst genoemd in een publicatie van een Amerikaanse politoloog E.B. Haas in 1958. Hij probeerde de EGKS te theoretiseren en een grote theorie te maken die kon worden toegepast op andere soortgelijke of identieke integratieprocessen over de hele wereld, en probeerde de voordelen van een supranationale instelling aan te tonen. Deze theorie was erg populair in de jaren '50 en '60 van de 20e eeuw. Het kernconcept wordt het spillover genoemd. Spillover verwijst naar een situatie waarin samenwerking op één gebied samenwerking op een ander gebied noodzakelijk maakt (Hooghe e. a. 2019). Een concept dat ook het vermelden waard is, is de spillback die in wezen het negatieve tegenovergestelde is van het spillover. Neofunctionalisten zeggen dat een gedwongen theorie schadelijk kan zijn en dat elke staat moet proberen een natuurlijke stroom in de integratie te houden (Cini 2019: 55 - 58) Deze tekortkomingen worden uitgelegd door hoogleraar politiek en internationale zaken Andrew Moravcsik in *De keuze voor Europa*: "Op één niveau was het falen van het neofunctionalisme empirisch. De Europese integratie had zich niet gestaag uitgebreid, maar met horten en stoten [...] Het neofunctionalisme bleek tegelijkertijd te ambitieus, te vaag en te onsamenhangend om precieze voorspellingen te genereren die geschikt zijn voor empirische evaluatie" (Moravcsik 14).

¹ Agentschappen zijn intern verzelfstandigde organisaties van ministeries

Hoofdstuk 3 – Historisch overzicht van de deelname van Nederland aan de Europese integratie

3.1 Nederlandse betrokkenheid bij Europese integratie na de Tweede Wereldoorlog

Nederland was zwaar getroffen na de Tweede Wereldoorlog. Steden moesten worden heropgebouwd en de economie was zwaar getroffen. De oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal kwam voor de Nederlandse regering als een verrassing, en niet als een prettige. De situatie liet niet toe dat ze werden uitgesloten van deze nieuwe continentale markt. De EGKS had ambities die de Nederlanders niet welgevallig waren. Ze wilde een soort 'derdemacht' vormen die grotendeels was gebouwd op een christendemocratische Frans-Duitse as. Maar Nederland moest zich aanpassen.

Een zeer belangrijk figuur in Nederland in die tijd was Jan van den Brink, lid van de katholieke Volkspartij en ex-minister van Economische Zaken. Hij wilde het naoorlogse Nederland heropbouwen en lanceerde daarvoor een industrialisatiebeleid. Voor Van den Brink was het niet meer dan een kadervoorstel, een plan hoe het land te helpen. Er was echter een heel nieuw perspectief nodig en er moesten moeilijke en fundamentele keuzes worden gemaakt, ook omdat Nederland Nederlands-Indië kwijtraakte toen het onafhankelijk werd.

Zijn aanpak was naar eigen zeggen pragmatisch, en dat was het ook (Vand den Brink 1983: 356, 441) Na de oorlog schoot het geboortecijfer omhoog en door de snelle bevolkingsgroei steeg de werkloosheid snel. Het beleid bestreed structurele werkloosheid en gaf prioriteit aan een gezonde betalingsbalans. De Indonesische kwestie is volledig weggelaten uit de beleidsnota, zelfs in de economische sector. Het verlies van Nederlands-Indië, die een belangrijke importeur was, dwong Nederland uit de internationale realiteit terug te keren naar Europa. Daardoor moest het met zijn bureaus samenwerken en allianties vormen, wat misschien wel het beste idee was vanwege de Koude Oorlog (Mallinson 2010: 26-31).

Van den Brinks politiek viel in goede aarde wat betreft internationale betrokkenheid, want eerder was Nederland betrokken bij de ondertekening van de Oslo-akkoorden in 1930, en in 1932 het Ouchy-verdrag over verlaging van de tarieven voor de Benelux-landen. Tijdens de oorlog bevond de internationale betrokkenheid zich op een laag pitje. Na de oorlog werd de verandering in een meer Europees georiënteerde geest bezegeld door de ondertekening van het Verdrag van Brussel in 1948 met Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en de Benelux-landen.

Het verdrag was in de kern een samenwerking in vele sectoren zoals economie, cultuur en zelfverdediging om een mogelijke andere Duitse invasie te voorkomen.

Een andere organisatie waar Nederland zich in 1948 bij aansloot was de OESO - Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling. Nederland ondertekende het verdrag omdat het een quid pro quo was van de VS voor de hulp uit het Marshallplan. Nederland verklaarde ervan overtuigd te zijn dat 'naast de genereuze hulp van de Verenigde Staten, een vastberaden Europese samenwerking nodig is voor het welslagen van het Europese Wederopbouwprogramma (Van Heerikhuizen 1998: 16-39).

De industrialisatiepolitiek van Van den Brink leek succesvol en alle weerstand verdween (Van den Brink 1983: 445). Hoewel het industrialisatiebeleid succesvol was, waren de internationale factoren van grotere betekenis voor de economische groei van het land. Een van deze internationale factoren was de Marshallhulp, een andere was de Britse devaluatie van het pond ten opzichte van de dollar, waardoor de gulden (de Nederlandse munteenheid in die tijd) devalueerde, wat de economische concurrentiepositie aanzienlijk verbeterde en meer investeerders aantrok, voornamelijk uit de VS. De grootste internationale factor voor Nederland was de volledige liberalisering van de import naar West-Duitsland. Het was een geschenk uit de hemel aangezien Nederland een kleine invloed had op deze factoren.

In december tekenden de Nederlandse en West-Duitse regeringen een verdrag dat het embargo tussen de twee landen ophief. Al snel werd West-Duitsland de grootste importeur van Nederlandse producten. Daarmee kreeg de Nederlandse economie een enorme impuls. Van oudsher was Engeland het centrum van de Nederlandse handelsbetrekkingen, maar in december 1949 verwierp de regering Drees-Van Schaik een voorstel van de Britten om toe te treden tot de sterlingzone.² Het Nederlands-Duitse handelsverdrag zorgde ervoor dat de Nederlanders zich meer op Duitsland gingen richten en de plaats van Engeland overnamen (Liefstinck 1989: 172 - 173).

Nederland en de andere Benelux-landen hadden lage invoertarieven, waardoor Nederland in het nadeel was omdat andere landen hogere invoertarieven gebruikten. Het lobbyen voor liberalisering binnen het kader van de OESO resulteerde in het Stikkerplan, genoemd naar de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken Dirk Stikker, dat hij in 1950 uitbracht. Het plan van Stikker beschreef de meest geschikte middelen om de economische

² sterlingzone - was een groep landen die hun valuta aan het pond sterling hadden gekoppeld.

sectoren van West-Europese landen te integreren. Elke staat kon kiezen welke goederen hij wilde liberaliseren, hij hoefde zich alleen maar te houden aan een vastgestelde procentuele drempel en uniforme tarieven te hanteren ten opzichte van andere leden van de Europese Betalingsunie. In hetzelfde jaar kwam Robert Schumann, zoals eerder genoemd, met zijn plan voor kolen- en staalproductie dat supranationaal van aard moest zijn. Wat voor velen een radicale beslissing leek, was dat de gemeenschap supranationaal zou worden in plaats van intergouvernementeel zoals andere organisaties. Velen in Den Haag waren niet zo enthousiast met de ideeën van Monnet als Max Kohnstamm, een Nederlandse historicus en diplomaat. Ook al reageerde Den Haag niet erg positief op het plan, toch had het vrijwel geen andere keus dan mee te doen omdat de economie van Den Haag sterk afhankelijk was van West-Duitsland. Zo was de Nederlandse minister van Financiën Pieter Liefstinck in 1950 nog steeds tegen deelname van Nederland aan de OESO (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling), omdat hij vreesde voor de grotere politieke samenwerking die nodig zou zijn, wat volgens hem onhaalbaar was. Premier Willem Drees (PvdA) was het met hem eens dat alleen samenwerking op het gebied van handelspolitiek minder nadelen zou hebben dan een economische unie. Premier Willem Drees deelde Liefstincks zorgen over Europese integratie, maar hij werd geconfronteerd met beperkingen door de uitkomsten van de onderhandelingen onder leiding van Jean Monnet over het EGKS-verdrag en de verschillende standpunten binnen zijn kabinet, met name die van minister van Buitenlandse Zaken Dirk Stikker, minister van Landbouw Sicco Mansholt en minister van Economische Zaken Jan van den Brink. Hoewel minister Liefstinck tegen deelname aan de EGKS stemde, kon Drees als premier niet hetzelfde standpunt innemen en had hij Europese zaken grotendeels aan anderen in het kabinet overgelaten. Bijgevolg speelden noch Liefstinck noch Drees een prominente rol in Europese aangelegenheden binnen hun partij. Het EGKS-verdrag werd uiteindelijk in april 1951 wel ondertekend, maar het werd meer gezien als een noodzakelijk kwaad dan als een kans. Toen het tweede plan voor de Europese integratie zich aandeede, deden de Nederlanders vreemd: ze namen deel aan de onderhandelingen over het EGKS maar weigerden de oprichting van de Europese Defensiegemeenschap. In West-Europa stimuleerde de oorlog in Korea aanvankelijk de West-Duitse economie, maar veroorzaakte al snel grondstoffen schaarste, wat leidde tot inflatiedruk en de roep om protectionistische maatregelen en importquota. Ondanks kritiek verzetten economen als Ludwig Erhard en Jan van den Brink in West-Duitsland en Nederland zich ertegen om af te wijken van hun neoliberale beleid. De crisis benadrukte de kwetsbaarheid van de West-Europese samenwerking en onderstreepte de noodzaak van verdere integratie. Bovendien versnelde de crisis de prioriteit van de West-Duitse herbewapening, wat leidde tot

het voorstel voor de Europese Defensie Gemeenschap (EDG) door de Franse regering, gesteund door Jean Monnet (Z.n. 1954 : 64-68).

Het Plan Pleven stelde een supranationaal orgaan voor met controle over nationale legereenheden om de bezorgdheid over de Duitse herbewapening in de context van de Koude Oorlog en de communistische dreiging weg te nemen. Een Europese minister van Defensie zou verantwoording moeten afleggen aan een Europees parlement, met als doel de toekomstige Duitse strijdkrachten te controleren door middel van Europese integratie. Het plan probeerde de toenemende Duitse macht in evenwicht te brengen door het onder Europese instellingen te plaatsen en tegelijkertijd de groeiende Duitse capaciteit te gebruiken om Franse economische en veiligheidsbelangen te bevorderen. De Europese Defensie Gemeenschap was cruciaal voor de implementatie van het General Treaty (ook bekend als het Verdrag van Parijs, is een niet-geratificeerd verdrag dat op 27 mei 1952 werd ondertekend door de zes 'binnenste' landen van de Europese integratie: de Benelux-landen, Frankrijk, Italië en West-Duitsland) en rehabiliteerde West-Duitsland onder internationaal recht. De Nederlandse regering reageerde voorzichtig, als gevolg van scepticisme over eerdere ervaringen met de EGKS en bezorgdheid over verdeeldheid in West-Europa. De Nederlandse regering koos ervoor om de EDG-onderhandelingen alleen als waarnemer bij te wonen, uit angst om gevangen te raken in een door Frankrijk gedomineerd blok en mogelijk geïsoleerd te raken binnen de NAVO (Kanter 1970: 203-206).

3.2. De Brief

In het najaar van 1951 schreef een groep van tien jongere leden van de PvdA een brief aan de leiding van deze politieke partij. Ze bekritiseerden het gebrek aan inzicht in de partij, het conservatisme en hun dagelijkse politieke praktijken. Deze mannen waren geen politici, maar desondanks zeer betrokken bij de politiek. Nadat "de Tien" hun brief hadden gestuurd, werden de EDG-onderhandelingen intensiever. De Amerikaanse regering die aanvankelijk tegen de EDG was vanwege de focus op snelle Duitse herbewapening binnen de NAVO, veranderde haar standpunt. Generaal Dwight Eisenhower, NAVO-commandant in Europa, raakte ervan overtuigd dat de VS de EDG volledig moest steunen. President Truman volgde het advies van

Eisenhower op. Eisenhower zag in dat de EDG niet alleen een manier was om Frankrijk ervan te overtuigen om akkoord te gaan met West-Duitse herbewapening, maar ook een kans bood om de Europese integratie te bevorderen. Voor Nederland maakte de veranderende houding van de Amerikaanse regering hun eerdere neutrale positie ten opzichte van de EDG-onderhandelingen onhoudbaar. Onder druk om het nauwe partnerschap met de VS in stand te houden, draaide de nieuwe regering-Drees-Van Schaijk haar standpunt om en nam in het najaar van 1951 deel aan de onderhandelingen. De aanvankelijke terughoudendheid van de regering om mee te doen had kritiek uitgelokt van zowel de briefschrijvers als de Tweede Kamer. Bovendien voelde België, de Benelux-partner van Nederland, zich bedrogen door de aanvankelijke terugtrekking van Nederland uit de onderhandelingen over het Plevenplan, vooral omdat beide landen op hun hoede waren voor het plan en handelstekorten hadden opgelopen als gevolg van de Koreaanse Oorlog. Deze defensieve acties van de Nederlandse regering waren voor de Tien aanleiding om hun brief te schrijven waarin ze hun frustratie uitten. De brief van de Tien ging in op belangrijke dilemma's in het Europese beleid van Nederland en drong aan op een inhoudelijk debat over hoe Nederland constructiever zou kunnen bijdragen aan Europa. Hoewel de brief gepassioneerd was, bleef de impact ervan beperkt binnen de smalle marges van de Nederlandse politiek, waar 'Europa' steeds impopulairder werd. De Tien maakten echter op vier fronten steekhoudende opmerkingen. Ten eerste pleitten ze voor een gemeenschappelijk Europees militair en buitenlands beleid om Europa's gelijkwaardige positie in internationale aangelegenheden te waarborgen. Ten tweede benadrukten ze dat een echte oplossing voor de Duitse kwestie lag in Europese integratie, waarvoor een aanzienlijke overdracht van bevoegdheden op supranationaal niveau nodig was. Ten derde erkenden ze de terughoudendheid van het Verenigd Koninkrijk om zich op korte termijn aan te sluiten bij een Europese federatie, waarbij ze suggereerden dat Nederland niet zou moeten wachten op het Britse voorbeeld, maar zich in plaats daarvan zou moeten richten op het versterken van de banden binnen het Europa van de Zes. Tot slot uitten ze hun bezorgdheid over het feit dat de Nederlandse publieke opinie en de regering moeite hadden om het tempo van de Europese ontwikkeling bij te houden, waardoor ze het risico liepen achterop te raken. In het najaar van 1951 werd er binnen de PvdA heftig gediscussieerd over de inhoud van de brief, hoewel daar weinig van openbaar werd gemaakt. De Tien gingen niet alleen in gesprek met partijleiders, maar ook met prominenten als Drees, Koos Vorrink, Joop den Uyl, Alfred Mozer - verzetsstrijder en sociaaldemocraat, Jaap Burger, Jacques de Kadt en Lid van het Europees Parlement Marinus van der Goes van Naters. Ondanks gespannen discussies verwierpen de partijleiders uiteindelijk alle kritiek, vooral van Drees. Alleen Van der Goes van

Naters steunde de brief openlijk, maar zijn invloed binnen de partij was beperkt. Mozer sprak later zijn waardering uit voor de brief. Uiteindelijk bereikte de brief weinig van het beoogde effect. Het initiatief van de Tien verloor momentum na de verkiezingen van 25 juni 1952, die een belangrijke verschuiving in de Nederlandse politiek te zien gaven onder leiding van Willem Drees. De PvdA kreeg er onverwacht vier zetels bij en werd de grootste partij ten koste van de Katholieke Volkspartij (KVP), die zetels verloor. Drees vormde een regering, maar de verkiezingsuitslag beperkte de mogelijkheden voor belangrijke beleidswijzigingen. Zonder de liberale VVD, nu gepositioneerd als oppositiepartij, en zonder Dirk Stikker op het ministerie van Buitenlandse Zaken, stond Drees voor uitdagingen. Hoewel Drees de Europese samenwerking in principe steunde, maakte hij zich zorgen over de vorm, de reikwijdte en de keuze van de partners (Segers 2020: 92-97)

3.3 Beyen, EDG en Adenauers Westbindung

Beyen speelde samen met Jelle Zijlstra, de jongste minister in het kabinet, een grote rol in de Europese politiek. Beyen sloeg snel aan in Luxemburg, hij begreep de ingewikkelde Europese discussies, vooral over het EDG-EPG (Europese Politieke Gemeenschap), dat zelfs Amerikaanse topfunctionarissen in de war bracht. Terwijl de Amerikanen moeite hadden om het uit te vogelen, had Beyen het meteen door. Hij zag een kans voor Nederland om zijn aanpak te veranderen. Beyen zag de EPG als een kans voor Nederland om een leidersrol te spelen. Hij veranderde het oude idee dat er geen politieke integratie kan zijn zonder economische integratie in een meer assertieve aanpak. Hij vond de EPG niet iets om bang voor te zijn, maar een kans voor de economische integratie die Nederland wilde.

De West-Duitse minister Konrad Adenauer van Buitenlandse Zaken vond het een goed idee om een grote vrijhandelszone te creëren, die ook Groot-Brittannië zou omvatten, voor een gemeenschappelijke markt. Dit idee was populair in Nederland, maar Beyen was het daar niet mee eens. Hij vond de EGKS Groep van Zes een praktische manier om een gemeenschappelijke markt te starten. Hij dacht dat het mogelijk was om een gemeenschappelijke markt te hebben die door alle landen wordt gereguleerd als ze regionale allianties vormen, zoals het EPG-project. Maar Beyens plan kwam niet ver omdat de houding in Frankrijk en Europa veranderde na het vertrek van Robert Schuman in 1953. De steun voor de EDG werd minder en er was minder druk om Duitsland te herbewapenen. (CVCE)

Het Pleven Plan, dat meer ging over landen die samenwerkten in de defensiesector, kreeg niet veel steun van de aangesloten landen, vooral omdat Frankrijk te maken had met conflicten in Indochina. Hoewel het vergelijkbaar was met het Schumanplan - een plan om Europa te verenigen, werd het Plevenplan gezien als een stap terug omdat het zich meer richtte op het in toom houden van Duitsland dan op gelijkwaardige samenwerking. Toen de EDG uit elkaar viel, mislukten ook de EPG en het plan van Beyen. Hoewel Frankrijk nee zei tegen samenwerking tussen landen, wilde Beyen nog steeds een gemeenschappelijke markt. In Nederland konden verschillende politieke partijen het niet eens worden over Europees beleid, wat een grotere kloof in hun overtuigingen liet zien. De brief van de Tien kreeg in eerste instantie niet veel reacties, maar het liet wel doorschemeren dat de politiek, vooral in Den Haag, misschien aan het veranderen was. Het mislukken van de ratificatie van het EDG-verdrag door het Franse parlement in augustus 1954 had aanzienlijke gevolgen. Het was een tegenslag die niet alleen de Duitse herbewapening en de integratie-inspanningen van de Zes ondermijnde, maar ook de trans-Atlantische relatie onder druk zette. De gevolgen strekten zich uit tot buiten de Europese integratie en brachten het General Treaty in gevaar, wat van invloed was op West-Duitslands beleid van Westbindung - integratie – de transatlantische relatie met het Westen. Kanselier Konrad Adenauers sterke inzet voor Westbindung had gezorgd voor stabiliteit in West-Europa, maar kwam nu in gevaar door het falen van de EDG. Het Verenigd Koninkrijk werd daarom aangespoord om een leidende rol op zich te nemen bij het vormgeven van de Europese integratie. De Britse minister van Buitenlandse Zaken Anthony Eden stelde een intergouvernementele oplossing voor op basis van het Verdrag van Brussel, waarbij de reikwijdte van het Verdrag werd uitgebreid om de veiligheidszorgen van de Sovjet-Unie aan te pakken. Dit initiatief leidde tot de Nine Power Conference - een conferentie van de ministers van Buitenlandse Zaken van de Verenigde Staten, Canada, Italië, de Bondsrepubliek Duitsland en de vijf lidstaten van het Verdrag van Brussel die werd gehouden in Lancaster House, Londen, met als doel een oplossing te vinden voor de vraagstukken van organisatie en defensie in West-Europa. Samengevat leidde de ineenstorting van het EDG-verdrag tot een herwaardering van Europese integratie-initiatieven, wat resulteerde in diplomatieke acties en overeenkomsten gericht op het handhaven van stabiliteit en het bevorderen van de belangen van West-Europa.

In maart 1955 werd het belangrijke project van Adenauer gerealiseerd toen het Franse parlement de Akkoorden van Parijs goedkeurde. Dit was een belangrijke stap voor West-Duitsland, dat hiermee op gelijke voet kwam te staan met andere West-Europese landen.

Voor Nederland was de focus van Westerse landen op Adenauers Westbindung beleid cruciaal. De focus op West-Europa kwam de Nederlandse export ten goede en versterkte de economie van het land als doorvoercentrum. Nederland raakte steeds meer verbonden met het Rijnland, dankzij de West-Duitse industrie.

3.4. De Verdragen van Rome

De Verdragen van Rome, ondertekend in 1957, richtten EURATOM en de EEG op. De EEG, gebaseerd op het Spaak-rapport, had als doel de tarieven geleidelijk af te schaffen en de handel over een periode van twaalf jaar te liberaliseren. Er werd een compromis bereikt over de financiering van de overzeese gebieden, waarbij Frankrijk het meerderheidsaandeel kreeg. Adenauer benadrukte het belang van de alliantie vanwege economische en politieke overwegingen, waarbij Nederland een belangrijke rol speelde in de onderhandelingen.

In Nederland kregen de Verdragen van Rome overweldigende steun in de Tweede Kamer tijdens een debat over ratificatie in oktober 1957. Met slechts een kleine oppositie van de Communistische Partij was er sterke steun voor zowel de gemeenschappelijke markt als EURATOM. Minister van Buitenlandse Zaken Luns benadrukte het belang van de verdragen voor Nederland en Europa en zag ze als een belangrijke stap op weg naar Europese eenheid. Hij stelde de Kamer gerust over de zorgen. Minister van Economische Zaken Zijlstra benadrukte de economische voordelen van de EEG en de rol ervan in het stimuleren van de export binnen Europa. Hoewel hij mogelijke moeilijkheden erkende, sprak hij zijn vertrouwen uit in het vermogen van Nederland om de export te vergroten. Er rezen twijfels of dit geloof de echte overtuiging weerspiegelde dat ze de juiste beslissing hadden genomen. Dit werd pas duidelijk in het argument van Luns toen hij sprak over de nieuw gestarte onderhandelingen over een Europese vrijhandelszone, een uitbreiding van het mislukte Britse initiatief uit 1956. Ondanks het optimisme van Luns leidde het mislukken van de onderhandelingen over een vrijhandelszone tot gevoelens van teleurstelling en frustratie. Dit werd nog versterkt door de Algerijnse crisis, die generaal de Gaulle in mei 1958 weer aan de macht bracht in Frankrijk. (Z. n. 2024)

Hoofdstuk 4 – Nederland en de Europese Vrijhandelsassociatie (FTA)

Er kwam een debat op over de relatie tussen de Zes en een Vrijhandelsassociatie (FTA – Free Trade Association), waarbij Nederland actief deelnam en zich als meest enthousiaste voorstander van de FTA toonde. Het Europese beleid van Nederland was een mengeling van revisionisme, conservatisme en pragmatisme. Het streefde naar verdere Europese integratie en het gebrek aan progressie op het gebied van Brits lidmaatschap was een probleem. Nederland gaf de voorkeur aan de Atlantische gemeenschap voor dit soort zaken. In plaats daarvan zag het Europa vooral als een technocratische entiteit die de vrije handel diende. Nederland geloofde dat het de mentaliteit had die nodig was om de verschillen tussen de gemeenschappelijke markt en de uitbreiding van de EEG naar de Atlantische gemeenschap te overbruggen. (Frus 1958-60: 78-80).

De Nederlandse diplomaat Ernst Van der Beugel was proactief in het aanpakken van de impasse in de onderhandelingen over de Vrijhandelsassociatie (FTA) als gevolg van de Franse oppositie. In 1958 benadrukte hij op het ministerie van Buitenlandse Zaken in Washington de noodzaak van hulp voor de pro-free trade partijen binnen de Europese Economische Gemeenschap (EEG). Hij uitte zijn bezorgdheid over het feit dat Frankrijk geen voorstander was van een open en naar buiten gerichte Gemeenschappelijke Markt, die successen zoals de NAVO in gevaar zou kunnen brengen. Na zijn terugkomst aan de macht in Frankrijk speelde De Gaulle een belangrijke rol bij het vormen van de Europese integratie, waarbij hij zich uitsprak voor een beperking van de Europese Economische Gemeenschap (EEG) tot het EU. President René Coty vroeg De Gaulle om het land te leiden als president, wat leidde tot de vorming van een nieuwe regering en het begin van de Vijfde Republiek in Frankrijk. Het Europese politieke beleid van Frankrijk werd doorgezet met Robert Schuman en bleef nauwe banden met Monnet houden. De weigering van Frankrijk om de voorgestelde vrijhandelszone te steunen, in combinatie met de oppositie van de Europese Commissie onder leiding van Walter Hallstein, stelde het Verenigd Koninkrijk teleur en veroorzaakte spanning. Toch steunde Nederland de Franse voorstellen voor liberalisering, waaronder de invoering van een gemeenschappelijk buitentarief. De Nederlandse landbouwsector profiteerde van dit compromis en het hielp de banden tussen Den Haag en Rome te versterken. De relatie tussen de EEG en het Verenigd Koninkrijk kwam nog verder onder druk te staan door de

overeenkomst tussen de Zes, wat leidde tot de oprichting van de Europese Vrijhandelszone (EFTA) in 1960. (Middelaar 2009: 108-109).

4.1 Het Bretton Woods systeem

In 1971 besloot de Amerikaanse president Nixon om de convertibiliteit van de dollar in goud te stoppen. Dat betekende het einde van het Bretton Woods-systeem. Het systeem van Bretton Woods, dat 26 jaar in werking was tot 1971, steunde op de stabiliteit van de Amerikaanse dollar, die aan goud was gekoppeld tegen een vaste prijs (Harold 1996: 208). Centrale banken kwamen tussenbeide om de wisselkoersen stabiel te houden door dollars te kopen en te verkopen. Het Internationaal Monetair Fonds (IMF) verstrekke kortetermijnleningen om betalingsbalansproblemen op te lossen. De dominantie van de Verenigde Staten in de wereldeconomie na de Tweede Wereldoorlog nam langzaam af naarmate West-Europa en Japan zich als sterke economische rivalen ontpopten. Dit leidde tot een accumulatie van dollars in Europese steden zoals Haag of Parijs, bekend als eurodollars, waardoor de geloofwaardigheid van het Bretton Woods-systeem werd aangetast. Vooral Frankrijk zag een kans om het systeem van Bretton Woods te verzwakken en begon te proberen zijn afhankelijkheid van de Amerikaanse dollar te verminderen. De inspanningen om het systeem van Bretton Woods te ontmantelen werden pas in juli 1968 werkelijkheid. In 1968 gaven de centrale banken van de EEG Frankrijk een lening in ruil voor goud, wat duidelijk maakte dat Frankrijk voor financiële steun afhankelijk was van Europa in plaats van het IMF. Deze stap betekende een overgang naar een meer regionale focus op de economische stabiliteit van Europa (Segers 2011: 59) De acties van Frankrijk in 1968 wakkerden ook de discussies over een Europese monetaire en politieke unie aan, die dateerden uit de jaren 1950. Het plan-Barre, dat in 1969 werd voorgesteld, legde de nadruk op wederzijdse monetaire bijstand tussen de Zes en zinspeelde op het idee van economisch bestuur voor de EEG (Szász 1999: 12).

De oprichting van een Europees leningencircuit, gecentreerd in Bazel, Zwitserland, benadrukte het groeiende belang van Europese samenwerking in financiële zaken. Bazel was een belangrijke locatie geworden voor het aanpakken van economische en monetaire kwesties binnen de EEG, vooral met betrekking tot valutaschommelingen en monetaire coördinatie. Spanningen binnen de EEG, zoals revaluaties en devaluaties van munteenheden, leidden vaak tot crises die de stabiliteit van de gemeenschappelijke markt bedreigden. De noodzaak van crisismanagement benadrukte de uitdagingen van het handhaven van vaste monetaire koersen

en wederzijdse monetaire convertibiliteit binnen de EEG, en onderstreepte uiteindelijk het belang van het aanpakken van monetaire turbulentie voor het succes van de Europese integratie (Mourlon-Druol 2012: 19). De Nederlandse financiële elite, die vertegenwoordigd werd door de gouverneur van De Nederlandsche Bank (DNB) Marinus Holtrop, vond stabiliteit in Bazel te midden van de monetaire fluctuaties in Europa. Holtrop pleitte voor een rationeel monetair beleid bij de Bank voor Internationale Betalingen (BIS) en legde de nadruk op apolitieke internationale samenwerking voor prijsstabiliteit. Zijn aanpak kwam echter in conflict met de focus van de EEG op regionale integratie, wat leidde tot spanningen binnen de Europese monetaire discussies. (Haas e. a. 2003: 168).

4.2 Nederlandse initiatieven in de Europese Monetaire Unie

In 1962 gaf Holtrop in een toespraak in Antwerpen aan dat er een verandering optrad in de richting van een federaal Europa met een verenigd banksysteem, ondanks aanvankelijke bezwaren van West-Duitsland. Nederlandse initiatieven in Bazel gingen dieper in op EMU-concepten, waarbij Holtrop pleitte voor een Europese Centrale Bank (ECB) en een Europees stabilisatiefonds, maar de Duitse weerstand bleef bestaan. Latere Duitse leiders, zoals Willy Brandt, Helmut Schmidt en Helmut Kohl, steunden uiteindelijk de EMU om geopolitieke en integratie redenen. De Europese topconferentie in Den Haag in 1969 betekende een keerpunt, maar er ontstond bezorgdheid binnen het Nederlandse ministerie van Financiën, waar Emile van Lennep waarschuwde tegen politiek gestuurde beslissingen ten koste van deskundig advies, wat een verschuiving in invloed van hemzelf betekende (Segers 2020: 187-190). De Ostpolitik van Brandt was gericht op verbetering van de relaties met Oost-Europa, om zo de weg vrij te maken voor de Duitse hereniging. Hij geloofde in 'verandering door middel van verzoening' en zag Europese eenheid als essentieel voor zijn diplomatieke doelen. De topconferentie in Den Haag gaf een impuls aan de Europese samenwerking, ondanks monetaire problemen (Segers 2020: 187-190). Brandt aarzelde aanvankelijk over de gemeenschappelijke munt, maar later steunde hij het. De commissie van minister-president van Luxemburg Pierre Werner stelde een plan voor de munt voor. Het Nederlandse ministerie van Financiën was betrokken bij deze besprekingen en uitte zorgen over economische afstemming en politieke eenheid. Werner drong aan op duidelijke doelen, zoals één ministerie van Financiën en één centrale bank. Vanwege deze doelen werd er een verandering in het Nederlandse beleid doorgevoerd, waarbij de Europese idealen actiever werden overgenomen. Nederland

veranderde zijn Europese beleid onder leiding van experts op het gebied van financiën en bankieren en richtte zich op de stappen tussen de gemeenschappelijke markt en de Europese Monetaire Unie (EMU). Ze stapten af van hun normale focus op Atlantische relaties en richtten zich meer op Europa. Deze verandering liet een grote overgang naar meer samenwerking en eenheid binnen de EEG zien (Mourlon-Druol 2012: 18). Frans EEG-commissaris Robert Marjolin, ooit een belangrijke figuur in het integratieproces, was erg teleurgesteld toen hij zag dat de Europese Gemeenschap zich afkeerde van echte eenheid en politieke controle. Integratie richtte zich meer op geldzaken en nam meer landen op, zoals het Verenigd Koninkrijk en Scandinavische landen, wat Marjolin niet wilde. Dit leidde tot nieuwe leiders zoals Wim Duisenberg, die progressiever waren en over de grenzen keken en het Europese beleid een andere vorm gaven (Segers 2020: 195).

Nederland kwam steeds meer op één lijn met Europa te staan, vooral op monetair gebied, zoals de binding van de gulden aan de Duitse mark. Dat maakte Nederland meer betrokken bij de Europese integratie. Nederland werd minder enthousiast over de toetreding van het Verenigd Koninkrijk tot de Europese Economische Gemeenschap (EEG). Ze waren er niet zeker van of het Verenigd Koninkrijk een economie had die sterk genoeg was om toe te treden. In februari 1967 maakte het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken een lijst van redenen voor en tegen de toetreding van het VK tot de EEG. Zolang Duitsland meer profijt had van de Britse toetreding dan Frankrijk, was dat goed voor. Toen het VK uiteindelijk in 1973 toetrad tot de EEG, werd het duidelijker dat het VK en Nederland het niet met elkaar eens waren. Het ministerie van Financiën nam het initiatief om de positie van Nederland in Europa te herformuleren, met name gericht op monetaire samenwerking. Hierdoor werd Nederland een actievere deelnemer aan de Europese integratie (Van der Loo 2019).

4.3 Het Duisenberg Plan en Nederlands Leiderschap in Europese Monetaire Integratie

In de meest linkse regering (PvdA) in de Nederlandse geschiedenis veranderde minister van Financiën Wim Duisenberg het Europese beleid van Nederland. Hij erkende het belang van de Bondsrepubliek Duitsland en de stabiele Duitse mark voor de Nederlandse welvaart. Hij geloofde dat deze sterke band Nederland verplichtte om de Europese integratie te steunen. Duisenberg zag voordelen voor Nederland in een Europese monetaire unie en initieerde plannen hiervoor, bekend als het Duisenberg Plan. Dat ging in 1976 van start tijdens het Nederlandse voorzitterschap van de Europese Gemeenschap. Het plan weerspiegelde een nieuw tijdperk waarin Nederland zich ontpopte als leider in de Europese integratie, met de nadruk op waarden als vrijhandel, marktprincipes en technocratie. Nederland had ook een centrale positie in het uitdijende Europa van de Negen (België, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland en het Verenigd Koninkrijk) (Labohm 1997: 246). Het Duisenberg Plan was gebaseerd op een beleidsrapport gepresenteerd door een commissie onder voorzitterschap van een ervaren diplomaat Dirk Spierenburg over de toekomst van de Europese integratie. Spierenburg had veel ervaring in het vertegenwoordigen van Nederland in Europese onderhandelingen. Het rapport, geschreven in opdracht van de regering-Den Uyl in 1975, was sterk pro-Europees en beval de oprichting van een monetaire unie aan. Het bracht drie invloedrijke groepen samen: monetaire experts uit Bazel, ervaren diplomaten van de vroege integratiepogingen en de staf van Financiën die nauw samenwerkte met minister van Financiën Duisenberg. Dirk Spierenburg presenteerde een eindrapport aan minister van Buitenlandse Zaken Max van der Stoep, met als doel het standpunt van Nederland te helpen bepalen in discussies over de vorming van een Europese Unie (EU). De Commissie Spierenburg benadrukte de dringende noodzaak van belangrijke stappen om het desintegratieproces te stoppen. Zij geloofden dat het bereiken van een monetaire unie cruciaal was voor het bereiken van een Europese Unie. Zonder een monetaire unie zou alleen intergouvernementele samenwerking een optie blijven, met weinig hoop op verdere integratie. Het rapport was eigenlijk vrij radicaal, met als doel het Nederlandse Europese beleid te hervormen en prioriteit te geven aan de monetaire unie (Haas e. a. 2003: 152). Het rapport legde de basis voor belangrijke beleidsveranderingen, waarbij traditionele perspectieven op Europese integratie op de proef werden gesteld. Het ministerie van Financiën bekritiseerde de aanbevelingen van Spierenburg voor de oprichting van een monetaire unie en noemde ze onrealistisch en naïef. De experts van het ministerie baseerden hun redenering op de theorie

van Optimum Currency Areas (OCA), ontwikkeld door de Canadese econoom Robert Mundell. Volgens Mundell vereist een OCA vrij verkeer van arbeid en kapitaal en symmetrie van externe schokken. De theorie suggereert dat vrij kapitaalverkeer, vaste wisselkoersen en onafhankelijk monetair beleid niet tegelijkertijd kunnen bestaan; er kunnen er maar twee tegelijk worden bereikt. In het systeem van Bretton Woods waren vaste wisselkoersen en onafhankelijk monetair beleid mogelijk vanwege de beperkte mobiliteit van kapitaal. Nederlandse beleidsmakers werden sterk beïnvloed door Mundells doctrine (Z. n. 2023).

4.4 Nederlands perspectief

Duitsland hechtte veel waarde aan zijn stabiele Duitse mark en Nederland voerde een vergelijkbaar sterk guldenbeleid. Nederland vertrouwde op de Duitse stabiliteit om zijn eigen monetaire kracht te behouden. Dat werd vooral duidelijk na het aantreden van Duisenberg als minister van Financiën in 1973. De economische problemen escaleerden toen het land werd getroffen door stagflatie. Rond de zomer van 1975 bereikte de situatie een crisispunt, gekenmerkt door hoge werkloosheid, zwakke groei en toenemende belastingdruk. De Nederlandse gulden behield zijn reputatie als een sterke munt. Tijdens de oliecrisis van 1973 gaf de regering-Den Uyl voorrang aan het afzien van controles op de energiehandel boven het steunen van Franse voorstellen voor coördinatie van het Europese energiebeleid (Hellema 2010: 276-77).

De instroom van aardgasopbrengsten maakte het moeilijk voor De Nederlandsche Bank om de binnenlandse geldhoeveelheid te beheren. Het automatische mechanisme om de groei van de geldhoeveelheid te beteugelen werkte niet meer. Dit fenomeen werd internationaal bekend als de 'Dutch Disease'. De Nederlandse nationale bank maakte zich grote zorgen over mogelijke inflatie. Het voorkomen van devaluatie van de gulden was een topprioriteit. Daarvoor moesten de loonkosten laag worden gehouden. De oplossing voor het beheersen van de inflatie moest van dichtbij komen, namelijk uit Duitsland. Door de gulden expliciet aan de Duitse mark te koppelen werd devaluatie onpraktisch, waardoor loonstijgingen gematigd werden (Haas e. a. 2003: 97-110).

Na de val van Bretton Woods was het niet langer gebruikelijk om valuta aan elkaar te koppelen. Maar het bevorderde de integratie van de Nederlandse economie in de Duitse nog

meer. Minister Duisenberg was vooral geïnteresseerd in Europese integratie om zijn internationale populariteit te vergroten. In 1976 lanceerde hij het Duisenbergplan voor de EMU tijdens het Nederlandse EU-voorzitterschap. Het plan werd gepresenteerd als een groot Europees initiatief door Den Haag. Het werd afgewezen door Duitsland en dat stelde Duisenberg teleur. Het Duisenberg Plan werd ontworpen door Thesaurier-Generaal Coen Oort. Oort vertrouwde op een kleine groep economen als zijn adviseurs. Deze groep bestond uit Dick Meijs, Nout Wellink en Lense Koopmans. Zijn prioriteit was eerst de markt en dan de munt, in de mening dat een monetaire unie noodzakelijk was om obstakels voor de geïntegreerde markt binnen de EEG weg te nemen. Hij pleitte voor kleine maar beslissende stappen in de richting van de EMU. Oort week sterk af van de zuivere Krönungstheorie - lidstaten die eerst convergentie wilden - door te pleiten voor meer Europese monetaire coördinatie en financiële solidariteit. Het Duisenberg Plan, geformuleerd door Oort, had als doel Europese solidariteit tot stand te brengen en de werking van de markt binnen de EEG te ondersteunen. Het plan kreeg echter te maken met grote tegenstand van de Bundesbank en scepticisme van andere EEG-lidstaten. Er waren zorgen over het risico voor de prijsstabiliteit. Over het algemeen werd het plan voorbarig gevonden en in Europese als onrealistisch en ineffectief gezien. Ondanks deze internationale tegenslag bleef de carrière van Duisenberg intact (Mourlon-Druol 2012: 153).

In 1982 nam Duisenberg het presidentschap van De Nederlandsche Bank op zich. Deze benoeming was belangrijk en weerspiegelde Duisenbergs inzicht in de zich ontwikkelende Europese trends. Ondanks het mislukken van zijn EMU-plan vond Duisenbergs standpunt steun bij figuren als de West-Duitse kanselier Helmut Schmidt, die geloofde in de noodzaak van meer monetaire integratie in de EEG-markt (Segers 2020: 218)

De ontmoeting van Mitterrand en Kohl in Verdun in 1984 symboliseerde de verzoening tussen Frankrijk en Duitsland. Deze gebeurtenis leidde tot meer samenwerking en een Frans-Duitse afspraak om de grenscontroles tussen de twee landen te versoepelen. De Nederlandse premier Ruud Lubbers was voorstander van Europese integratie. Hij was echter ook op zijn hoede voor de dominantie van Frankrijk en Duitsland en wilde arm in arm gaan met de Britse premier Margaret Thatcher (Martens 2006: 612).

Lubbers' proactieve houding ten opzichte van Europese integratie droeg bij aan het ontwakken van de Europese integratie-inspanningen in het midden van de jaren 1980. Op de

Europese top in Dublin in 1985 pleitte Lubbers voor het verdiepen van de integratie. Hij benadrukte het belang van europeanisering van de markt om het concurrentievermogen van de EEG te vergroten. Na Lubbers' interventie in Dublin presenteerde Philips CEO Wisse Dekker een plan getiteld *1990: An Agenda for Action*. Hierin werden maatregelen beschreven om de marktintegratie te verbeteren, zoals het standaardiseren van productnormen en het coördineren van telecommunicatie. Dit plan werd goed ontvangen in Brussel. Ondanks bureaucratische bezwaren sprak Kohl in een brief zijn steun uit voor Lubbers' initiatief. Na de EMS-crisis stelde de Europese Commissie stelde voor om een gemeenschappelijke Europese munt te creëren. Dat zou de West-Europese geldmarkten beschermen en de integratie van de financiële markten verdiepen. De Commissie realiseerde zich dat ze de Noord-Europese landen moest paaieren om het EMS op te bouwen en een monetaire unie tot stand te brengen. Ze onderzocht ook de voordelen van volledige liberalisering van het kapitaalverkeer, wat leidde tot de publicatie van het "White Paper" in juli 1985. Dit document schetste maatregelen om de interne markt te voltooien tegen 1992. Onder premier Lubbers wilde Nederland ervoor zorgen dat het doel van een monetaire unie werd opgenomen in de Europese Akte. Nederland besliste om het vrije verkeer van geld toe te staan en werd daarmee het vierde OESO-land dat dit deed op 1 oktober 1986. Deze stap werd gezien als een succes, omdat het aansloot bij de positie van Nederland als voorstander van de EMU. Nederland ontwikkelde echter bedenkingen bij de EMU, Nederland kon niet eindeloos wachten tot Groot-Brittannië toetrad. Ondanks de steun aan de EMU, had Nederland zich al verwijderd van de relatie met het Verenigd Koninkrijk en gaf de voorrang aan de relatie met West-Duitsland. In 1989 markeerde de Europese top in Madrid een verandering in interpretatie van de EMU voor zowel West-Duitsland als Nederland. De afspraak was dat een Intergouvernementele Conferentie (IGC) over de EMU alleen kon worden georganiseerd na het bereiken van vrij kapitaalverkeer, monetaire beleidsautonomie en economische convergentie. Dit leidde tot voorzichtig optimisme, vooral op het gebied van economische convergentie en monetaire beleidsautonomie. Duitse experts zagen de EMU als riskant en waarschuwden voor de politieke agenda van Delors, Schmidt en Genscher. Ook Nederlandse financieel-economische experts, hadden hun standpunt over de Europese integratie gewijzigd. Ze waren nu tegen de EMU en reflecteerden daarmee een groter scepticisme onder experts in beide landen. Delors probeerde het idee van het vaststellen van data voor de EMU-fasen opnieuw te introduceren. Dit alarmeerde experts, vooral met betrekking tot de timing van de overgang naar de tweede en derde fase. Delors' brede visie voor de EMU omvatte het op één lijn brengen van de economische en monetaire unie en het doorvoeren van institutionele hervormingen in de richting van een politieke unie. Het

ministerie van Financiën besloot de coördinatie over het Nederlandse standpunt in het Monetair Comité te behouden. Het ministerie van Buitenlandse Zaken was niet blij met het idee van het ministerie van Financiën om alleen het Monetair Comité en ECOFIN (de Raad Economische en Financiële Zaken) te laten beslissen over de regels van de monetaire unie. Ze vonden het verkeerd om het Ministerie van Buitenlandse Zaken erbuiten te laten. Het Ministerie van Financiën stond erop om de Nederlandse economie en de gulden te beschermen tegen politieke spelletjes, vooral van Delors (Segers 2020: 245-255).

4.5 Na de Koude Oorlog

Na de val van de Berlijnse Muur kwamen Kohl en Mitterrand bijeen in Straatsburg om te praten over de periode na 1992. Kohl wilde vooruitgang in de EMU en wilde het koppelen aan de Europese politieke unie (Davies 1997: 14). Mitterrand ging akkoord met het opstarten van de Intergouvernementele Conferentie van de EMU na de West-Duitse verkiezingen. Volgens de resolutie zou de IGC voor de monetaire unie in december 1990 van start gaan. Kohl en Mitterrand riepen ook op tot een Intergouvernementele Conferentie over de Europese Politieke Unie. De onderhandelingen werden gepland voor afsluiting tijdens het Nederlandse voorzitterschap in 1991. Er werd besloten dat er een Intergouvernementele Conferentie over de Europese Politieke Unie zou beginnen tegelijk met een over de Economische en Monetaire Unie. De Nederlandse regering werd geconfronteerd met interne spanningen, vooral tussen de ministeries van Financiën en Buitenlandse Zaken. Minister-president Lubbers wees de EPU-voorbereidingen toe aan het ministerie van Buitenlandse Zaken. Minister van Buitenlandse Zaken Hans van den Broek probeerde ervoor te zorgen dat het werk aan de Economische en Monetaire Unie (EMU) niet werd beïnvloed door de EPU-besprekingen. Peter Nieman, de vertegenwoordiger van Nederland in Brussel, waarschuwde voor te hoge verwachtingen van de EPU en benadrukte dat de grote mogelijkheden waarschijnlijk zullen domineren binnen de Europese Raad. Hij wees op het voorstel van Delors voor de institutionele structuur van de EMU als bewijs van intergouvernementalisme. Hij waarschuwde Nederland voorzichtig te zijn om zijn belangen te beschermen tussen de potentiële dominantie van sterkere naties. Delors wilde een grote Europese federatie creëren, geïnspireerd door Monnet. Maar hij kreeg kritiek, vooral van Mitterrand, omdat hij de praktische vooruitgang in gevaar bracht. Kohl steunde hem, maar Delors begreep uiteindelijk dat de EPU meer een symbolisch gebaar was dan een

serieuze stap in de richting van federatie. Er werden twee memo's aan het kabinet voorgelegd, waarin stappen op weg naar de EPU werden geschetst en het Nederlandse Europese beleid onder de loep werd genomen. Onder de ministers rezen twijfels over het overdragen van nationale bevoegdheden aan Europa. Lubbers bevestigde zijn steun voor een federaal Europa, terwijl Dankert de positie van Nederland in de EPU-onderhandelingen leidde. De memo's benadrukten de noodzaak van betere democratische controle in de context van Europese integratie, vooral als Oost-Europese landen geïnteresseerd waren. Ze wilden een versterking van de Gemeenschap om uitbreiding mogelijk te maken. Het ministerie pleitte voor continuïteit in het Nederlandse Europese beleid en presenteerde een federale structuur als het uiteindelijke doel. In de memo van het ministerie van Buitenlandse Zaken werd de Nederlandse steun voor Europa gekoppeld aan het plan van Wisse Dekker en de acties van Lubbers in 1984. Het gaf het land erkenning voor het succes van de integratie, benadrukte zijn belangrijke rol en wees de EPU aan als de volgende stap op weg naar federale doelen. Economische rapporten toonden ook de voordelen van Europese integratie voor het Nederlandse bedrijfsleven. Luxemburg stelde een voorzichtig EPU-plan voor met drie pijlers, waarbij een balans werd gevonden tussen communautaire regels en nationale soevereiniteit. (Segers 2020: 260-265)

Deze aanpak werd goedgekeurd door de Europese Raad als basis voor een toekomstig verdrag tot oprichting van de Europese Unie. Ondanks de waarschuwing bleef het Dankert-team op het ministerie van Buitenlandse Zaken tijdens het Nederlandse voorzitterschap pleiten voor een federalistische aanpak. Lubbers en Van den Broek steunden deze ambitie. Ze haalden ideeën uit Brussel, onder impuls van Delors en Kohl (Martens 2006: 624-625). Hun plannen werden echter onmogelijk geacht door het Comité van Permanente Vertegenwoordigers (Coreper) toch zette de regering door. Tijdens de Raadsvergadering werden de Nederlandse EPU-plannen verworpen, en dat bracht het land in verlegenheid tijdens zijn voorzitterschap. De IGC van de EPU zag weinig verandering na de tegenslag van Zwarte Maandag (onverwachte beurscrash op maandag 19 oktober 1987) en sloot zich aan bij de coördinatie van Kohl en Mitterrand (Van Middelaar 2009: 267-68).

Duitsland verzette zich aanvankelijk tegen de start van de tweede fase van de EMU in 1994, maar Kohl ging uiteindelijk akkoord en stelde een onafhankelijke Europese Centrale Bank voor die zich zou richten op prijsstabiliteit. Mitterrand en Delors bereikten hun doelen tijdens de top van Maastricht in december 1989. Ze zorgden voor een compromis en de EMU was op 1 januari 1999 opgericht. De EPU bleef voornamelijk intergouvernementeel en er werd

geen supranationale entiteit opgericht. Als hoofd van het Europese voorzitterschap excelleerde Lubbers tijdens de Raad van Maastricht. Ondanks het historische succes van de ondertekening van het EU-verdrag in Nederland, voelde Lubbers een symbolische verschuiving in prioriteiten. Dit was vooral te merken tijdens de verklaring van Koningin Beatrix waarin ze de Europese munt prioriteit gaf boven haar imago op nieuwe munten (Janssen 2012: 68). Kohl zag de Duitse Bildung³ als cruciaal voor de Europese integratie, het proces dat al aan de gang was sinds de tijd van Adenauer. Nederland had aanzienlijk geprofiteerd van de nauwe economische banden met Duitsland, met name in het kader van de Europese Monetaire Unie (EMU). Toen het Verenigd Koninkrijk en Denemarken afzagen van bepaalde aspecten van de EMU, verzwakte het traditioneel sterke bondgenootschap tussen Nederland en de Bondsrepubliek Duitsland op economisch gebied. (Segers 2020: 270)

Hoofdstuk 5 – Factoren die de rol van Nederland in de EU bepaald hebben

5.1. Historische en geografische achtergrond

De positie van Nederland binnen de Europese Unie is door succesvolle uitbreidingen en veranderingen in het EU-landschap aanzienlijk veranderd. Ondanks deze verandering zijn er argumenten die erop wijzen dat Nederland niet alleen bij de groep van kleine of kleinere EU-lidstaten hoort. Ten eerste is de differentiatie binnen de EU groter geworden door de uitbreidingen, waardoor er grote, middelgrote, kleine en zeer kleine lidstaten zijn ontstaan. Deze demografische factor heeft Nederland paradoxaal genoeg relatief "groter" gemaakt in vergelijking met andere "kleine" lidstaten. Ten tweede is Nederland met bijna 18 miljoen inwoners veel groter dan de volgende "kleine" lidstaat, België. Dit demografische aspect positioneert Nederland als een middelgroot land binnen de EU. Tot slot profileert Nederland zichzelf als een middelgroot land op basis van zijn ambitieuze doelen voor het buitenlands beleid, internationale betrokkenheid en diplomatieke middelen. Met een sterke focus op zaken als vrede, veiligheid, internationale rechtsorde en het bevorderen van internationale handel, neemt Nederland actief deel aan wereldwijde multilaterale organisaties en de EU. Ondersteund door een groot diplomatiek netwerk en een aanzienlijk budget voor

³ Bildung – representeert zowel een humanistisch als een politiek ideaal

ontwikkelingssamenwerking behoudt Nederland een traditioneel sterke positie binnen de internationale gemeenschap. (Steinmetz e. a. 2010: 117- 120).

5.2. De Nederlandse EU-strategie

De Nederlandse EU-strategie wordt sterk beïnvloed door historische sentimenten met betrekking tot de rol van grotere lidstaten, met name Frankrijk, binnen de Europese Gemeenschap/Europese Unie. Gedurende de hele geschiedenis van de Europese integratie is Nederland op zijn hoede geweest voor pogingen van grotere staten om besluitvormingsprocessen te domineren. Een belangrijk voorbeeld hiervan vond plaats in de jaren 60, toen Nederland en België tegen het Fouchet-voorstel waren. Dit plan wilde een meer intergouvernementeel Europees kader creëren, gedomineerd door een directoraat van drie machten, bestaande uit Frankrijk, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten. Nederland was ook tegen de vorming van de Europese Raad, omdat het bang was dat dit de grotere landen meer macht zou geven en de Europese Commissie zou overschaduwen. Nederland vindt dat Europese integratie een manier is om het evenwicht tussen de lidstaten te bewaren. Het land is voorstander van een sterke basis voor de EU met onafhankelijke instellingen zoals de Europese Commissie en het Hof van Justitie. Deze opzet helpt voorkomen dat grotere landen te veel controle krijgen. De Nederlandse benadering is duidelijk in haar terughoudendheid om ideeën te steunen die kleinere landen op een zijspoor zouden kunnen zetten in de EU-besluitvorming. Ze zijn bijvoorbeeld voorzichtig met het vervangen van het roulerend voorzitterschap van de Europese Raad met een permanente voorzitter van buiten de Raad. Vanuit Nederlands perspectief worden voorstellen zoals de invoering van een permanente president van de Europese Raad of een limitering van het aantal Europese Commissarissen gezien als potentiële risico's voor het institutionele evenwicht binnen de Europese Unie. Met de uitbreiding van de Europese Unie is coalitievorming steeds belangrijker geworden. De relatieve afname van de positie en macht van Nederland binnen de EU maakt het noodzakelijk om allianties te vormen met andere lidstaten om de besluitvormingsprocessen te beïnvloeden. Nederland erkent dat, hoewel alle lidstaten gelijk zijn, sommige, met name grotere lidstaten zoals Frankrijk en Duitsland, meer invloed hebben bij coalitievorming. Nederland heeft zijn EU-beleid opnieuw geëvalueerd en concentreert zich daarbij op bilaterale relaties binnen de EU. Het is essentieel om zowel in Brussel als in de nationale hoofdsteden met lidstaten in gesprek te gaan om steun voor Nederlandse belangen te krijgen. Het creëren van allianties is cruciaal en het erkennen

van de steun van invloedrijke landen als Frankrijk en Duitsland is de sleutel tot het bereiken van doelen. Nederland is historisch gezien een voorstander van Europese economische integratie vanwege zijn positie als handelsnatie met een open economie. Nederland is een groot voorstander van gemeenschappelijk handelsbeleid en een eengemaakte markt die is ingebed in duidelijke concurrentieregels en stabiele monetaire kaders zoals het EMS/EMU. Daarnaast heeft Nederland de nadruk gelegd op Europese samenwerking op het gebied van milieukwesties, energiezekerheid en justitie en binnenlandse zaken. En vanwege zijn kwetsbare geografische ligging maakt Nederland zich zorgen over externe effecten zoals klimaatverandering, vervuiling, grensoverschrijdende criminaliteit en migratie. Nederland heeft zich echter voorzichtig opgesteld ten opzichte van politieke integratie binnen de EU, met name op gebieden als buitenlands beleid en defensie. Deze twijfel komt voort uit zorgen over dominantie van grotere lidstaten, met name tijdens de Koude Oorlog, toen Nederland de Verenigde Staten als een betrouwbaardere veiligheid partner zag dan sommige Europese landen. Nederland heeft de voorkeur gegeven aan een supranationale aanpak van de besluitvorming binnen de EU, met name op economisch gebied, maar is niet geneigd om initiatieven in de richting van een federaal Europa te volgen (Rood 2016: 66 -72)

5.3. Landbouwbeleid

Het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) is sinds het begin een centraal aandachtspunt geweest in het beleid van de Europese Unie. Het heeft als doel om het landbouwbeleid in alle lidstaten te integreren, voedselzekerheid te garanderen, de landbouwproductiviteit te vergroten, de markten te stabiliseren en een eerlijke levensstandaard voor boeren te behouden. In de loop der jaren heeft het GLB aanzienlijke hervormingen ondergaan als reactie op kritiek en veranderende economische en sociale omstandigheden. Aanvankelijk kreeg het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid kritiek omdat het de prijzen hooghield door markt- en prijsondersteuning. Na verloop van tijd veranderde het echter. Het begon directe betalingen aan boeren te geven, die niet gekoppeld waren aan hoeveel ze produceerden.

Het GLB heeft zich ook aangepast aan internationale druk, met name van de Wereldhandelsorganisatie (WTO), wat geleid heeft tot beperkingen op steun die direct gekoppeld is aan productie. In 1950 was de Nederlandse landbouw nog aan het herstellen van de Tweede Wereldoorlog. De Nederlandse landbouw stond voor drie grote uitdagingen: internationale concurrentie, inefficiënte productie en het overwicht van kleine boerderijen.

Het beleid veranderde onder het Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening. Minister van Landbouw Sicco Mansholt benadrukte het belang van het produceren van een substantiële hoeveelheid goederen van hoge kwaliteit, om een eerlijke compensatie voor zowel arbeid als kapitaal te garanderen. Deze doelen werden verantwoord door de bevolkingsgroei, eerlijke compensatie voor werk in de landbouw en het belang van de sector voor de Nederlandse economie. Vroege afspraken binnen de Benelux Economische Unie waren gericht op het zorgen voor sociale zekerheid voor boeren en arbeiders en het verhogen van de landbouwproductiviteit (Z. n. 2021).

Grote evenementen zoals de Koreaanse Oorlog resulteerden in een verschuiving van de markt, wat leidde tot internationale spanningen en prijsdalingen op buitenlandse markten. De focus verplaatste zich naar de binnenlandse markt, die nu gezien wordt als het belangrijkste handelsgebied voor de Nederlandse landbouw. De Nederlandse regering streefde naar eerlijke salarissen voor boeren door het promoten van de export, het verbeteren van de kwaliteit en het verminderen van de kosten. Er ontstond een nieuwe zorg over de achterstand van het platteland in vergelijking met de stedelijke gebieden. Het Ontwikkelingsprogramma voor het Platteland (1956-1970) probeerde traditionele kleine boeren op te voeden en te integreren in de moderne landbouw. Sinds 1958 waren de inspanningen gericht op het vergroten van de grootte van boerderijen en het elimineren van kleinere boerderijen. In het begin was het de bedoeling van het Ontwikkelingsprogramma voor Plattelandsgebieden om hele landbouwgemeenschappen te transformeren door middel van social engineering. Modernisten dachten dat progressieve boeren hun collega's naar modernisering zouden leiden. De strategie evolueerde echter om prioriteit te geven aan boeren met het grootste potentieel voor succes. Daardoor liep de boerenpopulatie in de jaren 1960 en 1970 drastisch terug.

Het memorandum uit 1965 noemt verschillende factoren die belangrijke veranderingen in de landbouwsector veroorzaken, zoals technologische vooruitgang, economische groei en ontwikkelingen binnen de Europese Economische Gemeenschap. In een beleidskader benadrukt de regering de noodzaak voor verbetering van de landbouwbedrijven (Z.n. 1965).

Het memorandum van 1970 zette het eerdere beleid voort. Het richtte zich op het verbeteren van het salaris van de mensen in de landbouwsector en verhoogde de bijdrage aan de nationale begroting. De minister legde nadruk op uitdagingen zoals de afname van arbeid als gevolg van industriële ontwikkeling en snelle mechanisatie. Desondanks was er geen substantiële vermindering van het aantal boerderijen, of de groei van de boerderijen. De afbraak van de barrières in de EEG leidde tot een groter productassortiment, er waren grotere

investeringen nodig, die meestal haalbaar waren voor grote bedrijven of coöperaties. Daarom sloot het aan op de focus van het GLB op de hervorming van de landbouwstructuur in de lidstaten. In het memorandum van 1975 worden verschillende veranderingen geïntroduceerd in vergelijking met de versie van 1970. Met name wordt de aandacht uitgebreid naar andere beleidsgebieden, zoals natuurbehoud, landschap en recreatie, en milieuproblemen. De nadruk wordt gelegd op het behandelen van zaken die te maken hebben met de interactie van de productie keten en ruimtelijke ordening. Daarnaast wordt gerefereerd aan het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de hervorming van de landbouwstructuur, dat zal helpen om het Nederlandse landbouwlandschap te verbeteren. De invloed van het GLB op milieumaatregelen wordt ook duidelijk vanaf 1975. Landinrichting is het proces van het reguleren van het gebruik van land door een centrale autoriteit. In het memorandum uit 1980 legt de minister de nadruk op de productie van voedsel en grondstoffen, het behoud van een robuuste landbouwsector en een evenwichtig gebruik van groene ruimte. De minister erkent ook de constante toename van grote landbouwbedrijven naast een teruggang van kleinere bedrijven. Met betrekking tot het GLB pleit de minister voor meer invloed van de EG op het landbouwbeleid van de lidstaten, vooral op het gebruik van pesticiden en kunstmest, dierenwelzijn en gezondheid. (Lieshout e.a. 2013).

Het memorandum uit 1985 legt nadruk op internationale invloeden op de landbouwsector, met name binnen de Europese Gemeenschap. Er is een groeiende erkenning van de zorgen over het milieu, met name over de schadelijke effecten van drijfmest. Deze erkenning leidt tot de ontwikkeling van een uitgebreid milieubeleid en de vorming van nieuwe reguleringen zoals de Meststoffenwet en de Wet bodembescherming. Het beleid benadrukt het belang om prioriteit te geven aan kwaliteit en duurzaamheid (Frouws e. a. 1993: 220-239).

Conclusie

Terugkijkend op het hele proces van Europese integratie, valt het op dat Nederland een grote invloed heeft gehad op het hele proces, ook al was haar werk in het grote geheel misschien niet zo opvallend als dat van Frankrijk of Groot-Brittannië. Nederland had een pragmatische aanpak die tot uiting kwam in de besluitvorming. Tijdens de onderhandelingen en de verdieping van de integratie was het voor hen belangrijk om hun nationale belangen te beschermen. Ze waren niet bang om kritiek te leveren op beslissingen van andere landen en probeerden te onderhandelen over een optie die iedereen ten goede zou komen of in ieder geval de integratie niet in gevaar zou brengen. In het beginstadium toonde Nederland interesse en voelde het zich verantwoordelijk om deel uit te maken van een unie. Het werd een van de oprichters van de EGKS, dat de basis legde voor integratie. Later steunde het ook de oprichting van de Europese Economische Gemeenschap, die in 1957 werd opgericht, en werd er lid van. Nederland was voorstander van een vrijhandelszone binnen Europa, maar ook wereldwijd, en was sterk betrokken bij het maken en functioneren van de Europese Betalingsunie. De regering onderhandelde over de verlaging van tarieven en handelsbelemmeringen, wat de Europese interne markt verder verbeterde. Een persoon die een grote rol speelde in dit proces was Wim Duisenberg, die directeur werd van de Nederlandsche Bank. Tijdens zijn periode werd de gulden gekoppeld aan de Duitse mark. Hij kwam met het Duisenberg-plan voor monetaire integratie, dat als prematuur werd beschouwd, maar toen hij later tot president van de DNB werd benoemd, was het dat plan dat de plek voor hem veiligstelde, omdat velen dachten dat monetaire integratie hard nodig was.

Bibliografie

Burgess 1996 – Michael Burgess. *“Introduction: Federalism and Building the European Union.”* *Publius* 26. <http://www.jstor.org/stable/3330768>.

Cini 2019- Michelle Cini: *In European Union Politics*. Oxford: Oxford University. 2019

Cuyvers 2017 – Armin Cuyvers. “The Road to European Integration.” In *East African Community Law: Institutional, Substantive and Comparative EU Aspects*. Brill, 2017. [Http://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctt1w76vj2.6](http://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctt1w76vj2.6).

Follesdal 2010 – Andreas Follesdal. *Federalism*. Stanford University. SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1931488> of <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1931488>

Hooghe e. a. 2019 – Liesbet Hooghe, Gary Marks: *Grand theories of European integration in the twenty-first century*. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13501763.2019.1569711>

Dančák / Hloušek 2007- Dančák Břetislav; HLOUŠEK, Vít. *Víceúrovňové vládnutí v Evropě: Zkušenosti, problémy a výzvy*. Brno: Masarykova univerzita 2007

Griffiths 1990 - Richard Griffiths: *The Netherlands and the Integration of Europe*. Amsterdam: NEHA.1990

Kanter 1970 – Arnold Kanter. *“The European Defense Community in the French National Assembly: A Roll Call Analysis.”* *Comparative Politics* 2, no. 2.(1970):<https://doi.org/10.2307/421278>.

Kratochvíl 2008 – Petr Kratochvíl. *Teorie evropské integrace*. PORTÁL. 2008

Kühnhardt 2008 – Ludger Kühnhardt. *Academic Evaluation: Theorizing European Integration.*” *In European Union - The Second Founding: The Changing Rationale of European Integration*. Nomos Verlagsgesellschaft mbH.2008. <http://www.jstor.org/stable/j.ctv941vm5.14>.

Lieshout e.a. 2013 - M. van Lieshout, A. Dewulf, N. Aarts C. Termeer: *Framing scale increase in Dutch agricultural policy 1950–2012*. Royal Netherlands Society for Agricultural Sciences. 2013. URL: <http://dx.doi.org/10.1016/j.njas.2013.02.001>

Rood 2016 - Jan Rood: *In a League of its Own? The Netherlands as a Middle-Sized EU Member State*. London. 2016. URL: https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20091200_directie_artikel_rood.pdf

Schnurmann 2003 – Claudia Schnurmann. “‘Wherever Profit Leads Us, to Every Sea and Shore...’: The VOC, the WIC, and Dutch Methods of Globalization in the Seventeenth Century.” *Renaissance Studies* 17. [Http://www.jstor.org/stable/24413463](http://www.jstor.org/stable/24413463).

Segers 2020 – Mathieu Segers. *The Netherlands and European Integration, 1950 to Present*. Amsterdam University Press. 2020

Segers 2011 – Mathieu Segers. *Diep Spel: De Europese dagboeken van Max Kohnstamm: September 1957 - februari 1963*. Amsterdam: Boom. 2011

Van Heerikhuizen 1998 - Annemarie Van Heerikhuizen. *Pioniers van een verenigd Europa: Bovennationaal denken in het Nederlandse parlement (1946-1951)*. University of Amsterdam. 1998

Z. n. 2015 – Z. n.: single european act. In: Civitas. URL: https://www.civitas.org.uk/content/files/TR.2.SEA_.pdf

Z. n. 2023 – Z. n.: (OCA) Theory. In: investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/terms/o/optimum-currency-area-theory.asp>

Z. n. 2024 – Z. n.: Europa Nu. In: Eu Monitor. URL: <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vheznvibplds>

Z. n. 2021 – Z. n.: *Sicco Mansholt: landbouwer, verzetsstrijder en een ware Europeaan*. In: europese commissie. URL: https://european-union.europa.eu/system/files/2021-06/eu-pioneers-sicco-mansholt_nl.pdf

Z.n. 1965 – Z.n.: *Het memorandum van de Commissie inzake en financiering van het gemeenschappelijk landbouwbeleid*. In: Huygens. URL: <https://resources.huygens.knaw.nl/pdf/europa/L00317.pdf>

Resumé in het Tsjechisch

V této práci se zabývám, jak důležitým aktérem bylo Nizozemí v procesu evropské integrace v rámci Evropské unie.

V první kapitole vysvětluji, jak Evropská unie v průběhu let vznikala. Jak se na ní podílely další země a které významné osobnosti stály za jejími myšlenkami.

Druhá kapitola se zabývá tím, jak různé koncepce a teorie ovlivnily vznik Evropské unie. Jak si politici mysleli, že by tento proces měl fungovat, a zda byl úspěšný, nebo jen teoreticky.

Třetí kapitola se zabývá zapojením Nizozemska do procesu integrace. Jaké dohody se uzavíraly a co k nim vedlo. Začalo docházet k posunu směrem k evropsky orientovanému přístupu. Jsou zde ukázány překážky, kterým muselo čelit v integraci.

Ve čtvrté kapitole se zabývám tím, jak obtížné bylo pro Nizozemsko přijímat rozhodnutí podporující integraci, aniž by ztratilo své zásady. Ukazuje také, jak obtížná byla jednání o volném obchodu a jak se měnily vztahy mezi zeměmi kvůli rozdílným představám a omezením.

Pátá kapitola se zabývá faktory, díky nimž bylo postavení Nizozemska v rámci EU tak důležité. Týká se to především strategie a zemědělské politiky.

Resumé in het Engels

In this thesis I examine how important an actor the Netherlands has been in the process of European integration within the European Union.

In the first chapter, I explain how the European Union has developed over the years. How other countries participated in it and which important figures were behind its ideas.

The second chapter looks at how different concepts and theories influenced the formation of the European Union. How politicians thought the process should work and whether it was successful or just theoretical.

The third chapter deals with the involvement of the Netherlands in the integration process. What agreements were made and what led to them. There began to be a shift towards a European-oriented approach. The obstacles it had to face in integration are shown.

In chapter four I discuss how difficult it was for the Netherlands to take decisions supporting integration without losing its principles. It also shows how difficult the free trade negotiations were and how relations between the countries changed due to different ideas and constraints.

Chapter five looks at the factors that made the Netherlands' position within the EU so important. This relates mainly to strategy and agricultural policy.

Anotace

Jméno autora: Laura Nováková

Název fakulty a katedry: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra nederlandistiky

Název bakalářské práce: De rol van Nederland in het proces van Europese integratie

Anglický název bakalářské práce: The role of the Netherlands in the process of European integration

Český název bakalářské práce: Úloha Nizozemska v procesu evropské integrace

Vedoucí bakalářské práce: Drs. Bas Hamers

Počet znaků: 79 446

Počet stránek: 42

Počet příloh: 0

Počet použitých titulů: 21

Klíčová slova: Europees unie, Nederlands, Halstrop, Brussel

Krátká charakteristika: Tato bakalářská práce se zabývá tím, jak důležitým aktérem bylo Nizozemí v procesu evropské integrace v rámci Evropské unie. Nizozemí bylo, jedním ze zakládajících států.